

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 448

**Wolny handel i szybki rozwój.
Współczesne priorytety w gospodarce
światowej**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Dorota Pitulec
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Małgorzata Myszkowska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-615-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
-------------	---

Część 1. Wolny handel i szybki rozwój

Artur Klimek: Niemieckie małe i średnie przedsiębiorstwa a handel zagraniczny / German small and medium sized enterprises and international trade	11
Magdalena Myszkowska: Zmiany w eksporcie Polski w kategoriach wartości dodanej / Changes in Poland's export within the categories of value added.....	20
Agnieszka Rękas: Wpływ zamachów terrorystycznych na bezpieczeństwo międzynarodowe ze szczególnym uwzględnieniem wymiany handlowej / The impact of terrorism on international safety with special integrating of trade exchange	32
Przemysław Skulski: Problemy kontroli zbrojeń i handlu uzbrojeniem – perspektywa międzynarodowa / Problems of arms trade control and disarmament – international perspective	44
Marek Wieteska: Wpływ regulacji celnych na procedurę zakupu towarów rolno-spożywczych z krajów trzecich – studium przypadku / The impact of customs regulations on the procedure of purchasing agricultural and food products from third countries – case study.....	58
Marta Wincewicz-Bosy: Umowa sprzedaży w obrocie międzynarodowym – wybrane aspekty prawno-porządkowe / The contract of sale in international trade – selected aspects of legal and law order.....	71

Część 2. Współczesne priorytety w gospodarce światowej

Sebastian Bobowski: Ekspansywna polityka monetarna Bank of Japan (BoJ) w dobie Abenomiki – szansa czy zagrożenie dla Japonii? / An expansionary monetary policy of the Bank of Japan (BoJ) under Abenomics – an opportunity or a threat for Japan?.....	87
Jarosław Brach: Kapitał zagraniczny w polskich przedsiębiorstwach międzynarodowego drogowego transportu ładunków – ocena działalności / Foreign capital in the Polish international road freight companies – the assessment of activity	100

Aleksandra Gomulka: Determinanty rozwoju outsourcingu w Indiach / Determinants of outsourcing development in India	118
Anna H. Jankowiak: Branżowe specjalizacje specjalnych stref ekonomicznych w kontekście tworzenia klastrów i inicjatyw klastrowych / Sectoral specialisations of special economic zones in the context of clusters and cluster initiatives	131
Katarzyna Kupczyk: Strategia dualna w biznesie medialnym i jej skuteczność na wybranym przykładzie / Dual strategy in media business and its effectiveness on the selected example	143
Karolina Łopacińska: Rozwój sektora motoryzacyjnego w Chinach jako przejaw przemiany gospodarki Państwa Środka / Development of automotive sector in China as an example of Chinese economy transformation	154
Szymon Mazurek: Identyfikacja sieci w gospodarce / Identification of networks in economy	167
Joanna Michalczyk: Rynek żywności ekologicznej w warunkach członkostwa Polski w Unii Europejskiej / The market of organic food under conditions of Poland's membership in the European Union	178
Wawrzyniec Michalczyk: Zależności między kursem złotego względem euro a wybranymi zmiennymi makroekonomicznymi w latach 2011-2015 / The dependences between the zloty's exchange rate against the euro and selected macroeconomic variables in the years of 2011-2015	193
Michał Nowicki: Gdyby burmistrzowie zarządzili gospodarką światową. Ocena koncepcji B.R. Barbera z perspektywy ekonomii międzynarodowej / If mayors ruled the global economy. Evaluation of B.R. Barber's concept from the perspective of international economy	206
Maciej Olbert: Rola migracji zarobkowych wykwalifikowanych specjalistów IT w branży wysokich technologii. Skala, warunki, perspektywy / The role of economic immigration of IT professionals in hightech sector. Scale, conditions and perspectives	215
Agnieszka Piasecka-Głuszak: Działania kaizen z perspektywy pracowników polskich przedsiębiorstw / Kaizen activities from the perspective of employees of Polish enterprises	226
Klaudia Reikowska: Podsumowanie 40-letniej współpracy Unii Europejskiej oraz Chińskiej Republiki Ludowej. Dalsze perspektywy rozwoju / A summary of the 40 years of cooperation between the European Union and the People's Republic of China and further development perspectives	242
Jan Rymarczyk: Pochodne instrumenty finansowe jako czynnik stymulujący współczesną globalizację finansową / Innovative financial instruments as the factor stimulating current financial globalization	254
Jerzy Rymarczyk: Kryzysu greckiego ciąg dalszy / Greek crisis continued	267

Wstęp

Oddawany do Państwa rąk tom pod zbiorczym tytułem *Wolny handel i szybki rozwój. Współczesne priorytety w gospodarce światowej* zawiera artykuły autorów zainteresowanych problematyką rozwoju w dobie postępujących procesów globalizacji.

Część pierwsza opracowania koncentruje się na zagadnieniach handlu międzynarodowego. Przesłanką zainteresowania problematyką handlu międzynarodowego był zawsze strach przed brakiem dóbr zaspokajających podstawowe potrzeby, a także dążenie do dobrobytu i bogactwa. Czynniki te inspirowały z kolei podmioty rynku światowego do walki o korzyści z wymiany. Tym samym handel zagraniczny stał się jednym z obiektywnych czynników różnicujących warunki rozwoju ekonomicznego każdego kraju w aspekcie funkcjonalnym. W zależności od prawidłowości tego rozwoju może być czynnikiem rozwoju gospodarczego lub jego barierą. Współcześnie uczestnictwo w światowym systemie handlu podlega także wpływowi postępującej pod auspicjami GATT/WTO liberalizacji wymiany. Mając na względzie powyższe uwarunkowania o charakterze globalnym, należy pamiętać, że o korzyściach z wymiany, mierzonych obecnie tzw. wartością dodaną, decydują zarówno liczne uwarunkowania, m.in. znajomość regulacji celnych, zasad zawierania umów handlowych, jak i dobrze funkcjonujące przedsiębiorstwa. Aspekty ekonomiczne wymiany międzynarodowej nie powinny jednak dominować nad społeczno-politycznymi, np. w kontekście handlu uzbrojeniem i kontroli zbrojeń oraz bezpośrednio związanymi z tym zagadnieniami bezpieczeństwa międzynarodowego, będącego bezsprzecznie jednym z ważniejszych priorytetów współczesnego świata.

Część druga opracowania poświęcona jest właśnie współczesnym priorytetom w gospodarce światowej. Na pewno do priorytetów należą wzrost i rozwój gospodarczy.

Biorąc pod uwagę systematykę czynników wzrostu gospodarczego, można wyróżnić ujęcie historyczne oraz ujęcie modelowe. Ujęcie historyczne dotyczy analizy głównych czynników wzrostu gospodarczego, tj. kapitału, ziemi, pracy oraz wiedzy technicznej. Ujęcie modelowe sprowadza się do przeanalizowania czynników bezpośrednich, jak zatrudnienie i wydajność pracy, oraz pośrednich: majątku produkcyjnego, inwestycji i ich efektywności. Ponadto w teorii ekonomii rozdziela się analizę wzrostu gospodarczego od analizy fluktuacji gospodarczych. W ramach teorii wzrostu gospodarczego rozpatruje się w takim przypadku dwie kwestie: źródła fluktuacji oraz czynniki, głównie egzogeniczne, które mogą doprowadzić do złagodzenia wszelkiego rodzaju fluktuacji. Na tym tle rozróżnia się zrównoważony wzrost gospodarczy lub wzrost gospodarczy w otoczeniu równowagi od wzrostu gospodarczego poza równowagą.

W centrum dyskusji od lat pozostaje wpływ postępu technicznego (technologicznego) na funkcjonowanie gospodarki. Jeżeli postęp techniczny jest wynikiem działania czynników ekonomicznych, na ogół za pośrednictwem cen, to naturalną pozycją gospodarki jest równowaga. Jeżeli natomiast postęp techniczny oddziałuje na gospodarkę poprzez impulsy (szoki), to mogą się pojawić istotne fluktuacje, które ostatecznie oddalają gospodarkę od równowagi. W dobie globalizacji postęp techniczny, zwłaszcza w gospodarkach słabiej rozwiniętych, jest pochodną pozyskiwanego przez gospodarkę kapitału zagranicznego, a także wykształconych kadr pracowniczych, m.in. również w ramach adaptowanych zagranicznych systemów zarządzania (np. japoński kaizen) czy migracji zarobkowych wykwalifikowanych specjalistów IT w branży wysokich technologii.

Równie ważnym nurtem rozważań są kwestie wpływu polityki pieniężnej, a ogólniej funkcjonowania rynków pieniężnych i kapitałowych, na wzrost gospodarczy. Przedmiotem szczególnej uwagi powinna być niedoskonałość funkcjonowania rynków finansowych, które są źródłem poważnych fluktuacji gospodarczych. Nie bez znaczenia jest także polityka monetarna państwa oraz badanie zależności między zmiennymi makroekonomicznymi a kursem waluty narodowej do waluty międzynarodowej (euro, dolar itp.).

Globalizacja finansowa i rozwój instrumentów pochodnych często wskazywane są jako przyczyny kryzysów finansowych. Historyczny kontekst dla faktów, które spowodowały narastanie kryzysu zadłużeniowego w ostatnich latach, oddaje analiza przypadku pojedynczego kraju, jakim jest Grecja. Opracowanie zawiera także inne, inspirujące studia przypadków, np. outsourcing w Indiach, sektor motoryzacyjny w Chinach, biznes medialny. Porusza także ważne dla rozwoju gospodarczego kwestie rynku żywnościowego, inicjatyw klastrowych, sieci w gospodarce czy współpracy gospodarczej Chin i Unii Europejskiej.

Dla współczesnych stosunków międzynarodowych bardzo ważny jest również dyskurs toczący się wokół kwestii *global governance*. Artykuł pt. *Gdyby burmistrzowie rządili gospodarką światową. Ocena koncepcji B.R. Barbera z perspektywy ekonomii międzynarodowej* jest ciekawym głosem w tej kwestii, zwłaszcza że idea *global governance*, choć wciąż pozbawiona konkretnych ram, jest obecna w strategiach państw, które w XXI wieku silnie zaznaczają swoją globalną obecność. Dla niektórych państw (Stany Zjednoczone, Japonia, Rosja) odniesienie się do konieczności tworzenia nowego, globalnego ładu to konieczność redefinicji swojej pozycji w światowej polityce i gospodarce, dla innych, szczególnie dla Chin, to wymóg zdefiniowania swoich priorytetów w tym zakresie. Ponieważ państwa te są najważniejszymi aktorami na arenie międzynarodowej, ich postawa wobec zjawiska globalnego kierowania jest zasadnicza dla kwestii ekonomicznych, społecznych i politycznych współczesnego świata.

Małgorzata Domiter

Jerzy Rymarczyk

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: jerzy.rymarczyk@ue.wroc.pl

KRYZYSU GRECKIEGO CIĄG DALSZY

GREEK CRISIS CONTINUED

DOI: 10.15611/2016.448.21

JEL Classification: F15, F36

Streszczenie: W opracowaniu autor podejmuje problematykę trwającego od 8 lat kryzysu gospodarczego w Grecji. Analizuje rozmiary i strukturę pomocy kredytowej dla Grecji udzielonej przez Trojkę, zwłaszcza w ramach pierwszego i drugiego programu pomocowego. Następnie ocenia efekty udzielonej pomocy i stwierdza, że nie spowodowały one spodziewanego ożywienia gospodarki. Sytuacja gospodarcza Grecji jest nadal tragiczna, od początku kryzysu notuje się spadek PKB i wzrost bezrobocia, przy jednoczesnej przewadze konsumpcji nad dochodem narodowym. Główną tego przyczyną jest zaniechanie lub zrealizowanie w niezadowalającym stopniu działań reformujących gospodarkę, które były wymogiem uzyskania pomocy. Autor rozważa różne scenariusze wyjścia Grecji z zapaści gospodarczej. Podziela przy tym pogląd, że najmniejszym złem byłoby wyjście Grecji ze strefy euro, a następnie wprowadzenie drachmy i jej dewaluacja. Okupione byłoby to początkowo znacznym spadkiem poziomu życia ludności, ale z czasem zapewniłoby odzyskanie przez gospodarkę grecką zdolności konkurencyjnej i wkroczenie jej na ścieżkę wzrostu.

Słowa kluczowe: Grecja, kryzys, zadłużenie, programy pomocowe, kredyty, strefa euro, Grexit.

Summary: In the study its author addresses the issue of lasting 8 years of the economic crisis in Greece. He analyzes the size and structure of the credit assistance granted to Greece by the Troika, especially in the first and second aid program. Then he evaluates the effects of the aid and concludes that they have not caused the expected economic recovery. The economic situation in Greece is still tragic, from the beginning of the crisis there has been a drop in GDP and rising unemployment, with consumption advantage over the national income. The main reason is the failure to realize or to take to an unsatisfactory degree the measures to reform the economy, which was a requirement for help. The author considering various scenarios for Greece's exit from the economic collapse. He agrees with the view that the least evil would be a Greek exit from the euro zone, and then the introduction of drachma and its devaluation. It would be connected with an initial significant decline in the standard of living of the population, but over time it would ensure the recovery of competitive ability by the Greek economy and its entry on growth path.

Keywords: Greece, crisis, debt, relief programs, credits, the euro area, Grexit.

1. Wstęp

14 sierpnia 2015 r. ministrowie finansów państw strefy euro zaakceptowali trzeci pakiet pomocowy dla Grecji, którego wysokość ma wynieść docelowo 86 mld euro. Wpłata tej kwoty będzie następować do 2018 r., a udostępnienie kolejnych transz zależne będzie od postępu reform, do których zobowiązała się Grecja. Chodzi m.in. o takie działania jak deregulacja rynku gazu ziemnego, postęp w prywatyzacji majątku narodowego, likwidacja ulg podatkowych dla rolników czy też podwyżka z 4% do 6% podatku solidarnościowego od zarobków między 50 tys. a 100 tys. euro rocznie [*Eurogrupa zaakceptowała...*]. Docelowym efektem reform powinien być powrót Grecji na rynki finansowe, jeszcze przed zakończeniem programu. Pomoc przeznaczona zostanie przede wszystkim na spłatę długów (54,1 mld euro) oraz na rekapitalizację greckiego systemu bankowego (25 mld euro) i inwestycje w grecką gospodarkę [Fiedler, Kooths 2015, s. 609]. Zasadnicza część pomocy pochodzić będzie z funduszy EMS. Oczekiwane jest również zaangażowanie MFW, który jednak uzależnia udział w programie od zrealizowania przez Grecję zasadniczych reform, w szczególności reformy systemu emerytalnego, i takiej restrukturyzacji długów, aby nie obciążały one nadmiernie gospodarki.

Jeśli uwzględni się dotychczas przyznane przez Trojkę (UE, EBC i MFW) kredyty dla Grecji w ramach trzech pakietów (ok. 400 mld euro) oraz umorzenie długów przez zagraniczne banki komercyjne w 2012 r. (107 mld euro, tj. 53,5% wszystkich długów), łączna pomoc dla Grecji przekroczy zawrotną sumę pół biliona euro. Dla porównania, PKB Grecji w 2014 r. wyniósł 186,5 mld euro [*PKB Grecji wzrósł...*].

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie rozmiarów i wykorzystania dotychczasowej pomocy finansowej dla Grecji, analiza jej efektów ekonomicznych oraz udział w dyskusji na temat przyszłości tego kraju. Podstawę rozważań stanowiły polskie i zagraniczne artykuły naukowe na temat Grecji, dokumenty UE oraz opracowania statystyczne.

2. Rozmiary i struktura pierwszego i drugiego programu pomocowego

W wyniku światowego kryzysu finansowego, ale przede wskutek błędnej polityki gospodarczej od czasu jej wstąpienia do Unii Europejskiej, pod koniec 2008 r. pogłębiły się negatywne tendencje w gospodarce Grecji i ujawniony został krytyczny stan finansów publicznych. Okazało się, po weryfikacji przez Eurostat, że deficyt budżetowy Grecji w 2009 roku, w relacji do PKB, był kilkakrotnie wyższy niż oficjalnie podawał rząd i wyniósł 15,4% [Ministerstwo Spraw Zagranicznych...].

Wobec dramatycznej sytuacji finansów publicznych nowy rząd Grecji pod presją międzynarodowych rynków finansowych opracował program uzdrowienia finansów publicznych pod nazwą Pakt Stabilizacji i Wzrostu na lata 2010-2013, który przekazany został do Brukseli w styczniu 2010 roku. Mimo pozytywnej oceny przez

EBC, Komisja Europejska uznała, że skala oszczędności proponowanych w Pakcie jest niewystarczająca do osiągnięcia założonych w nim celów fiskalnych. W efekcie rząd Grecji zmuszony został do wprowadzenia w lutym i marcu 2010 r. dodatkowych „nadzwyczajnych” środków zwiększających wpływy budżetowe, takich jak podniesienie stawek VAT i akcyzy na energię, paliwa, alkohol i wyroby tytoniowe, wprowadzenie specjalnych podatków oraz ograniczające wydatki budżetowe, co sprowadzało się głównie do zmniejszenia dochodów pracowników tej sfery. Przyjęcie tych środków przez grecki parlament wywołało w marcu 2010 r. gwałtowne protesty pracowników sektora publicznego [Skowrońska].

Wprowadzenie środków, o których była mowa, nie poprawiło sytuacji finansowej ani wiarygodności Grecji na międzynarodowych rynkach finansowych, przeciwnie – pojawiły się przesłanki, które mogły doprowadzić do ogłoszenia niewypłacalności tego kraju. Skłoniło to Komisję Europejską (KE), Europejski Bank Centralny (EBC) i Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW), czyli tzw. Trojkę, do podjęcia negocjacji z rządem Grecji dotyczących warunków udostępnienia jej pomocy finansowej. W ich wyniku w dniu 2 maja 2010 r. uzgodniony został pakiet pomocowy dla Grecji, którego kwota wyniosła 110 mld euro.

Porozumienie w sprawie drugiego pakietu ratunkowego osiągnięte zostało na dwóch szczytach antykryzysowych państw strefy euro, które odbyły się 21 lipca i 27 października 2011 r. [Belke, Dreger 2011, s. 601-602]. Zakładało ono przekazanie pomocy dla Grecji w wysokości 130 mld euro przez kraje strefy euro i MFW. Ważną częścią pakietu był wkład sektora prywatnego, który polegał na redukcji greckiego długu o 50%, czyli ok. 100 mld euro.

W tabeli 1 zaprezentowano rozmiary i strukturę pomocy kredytowej dla Grecji w ramach dwóch pierwszych pakietów. Pierwsza kolumna tabeli pokazuje pierwotnie przyznane kwoty pomocy, a druga kwoty faktycznie postawione do dyspozycji. Przy pierwszym pakiecie różnica między tymi kategoriami wynosi ok. 80 mld euro na niekorzyść zrealizowanej kwoty pomocy. Wynika to z faktu, że Słowacja od początku nie uczestniczyła w płatnościach pomocowych oraz z wycofania się z programu Irlandii i Portugalii, które same wpadły w tarapaty finansowe. W sumie rzeczywiście przyznana kwota pomocy w ramach dwóch pakietów wyniosła 244,8 mld euro.

Należy jednak pamiętać, że faktyczna wypłata kolejnych transz kredytów jest związana z wypełnieniem określonych warunków dotyczących reformowania gospodarki. Ponieważ Grecja opóźniała się z ich realizacją, to drugi program pomocowy był ze strony krajów europejskich dwukrotnie przedłużany i stąd nie wszystkie postawione do dyspozycji środki zostały wypłacone do marca 2015 roku. Z kolei program pomocowy MFW miał z założenia dłuższy okres realizacji – do 2016 roku. Tłumaczy to różnice między kolumną drugą i trzecią. Faktycznie, Grecja do końca marca 2015 r. otrzymała łącznie 215,8 mld euro pomocy fiskalnej.

Jeśli z kolei do kredytów fiskalnych doliczyć kredyty ze środków EBC, a więc w szczególności kredyty w ramach systemu Target oraz kupno greckich obligacji

przez banki centralne innych państw, to otrzymujemy kwotę 343,5 mld euro. Jest to kwota brutto udzielonej pomocy. Jeśli odjąć od niej wynoszące łącznie 18,1 mld euro płatności Grecji w postaci: spłaty rat kredytów na rzecz MFW, wkładu kapitałowego do ESM, udziału w pomocy dla Irlandii i Portugalii w ramach programu EFSM oraz zakupu obligacji innych państw kryzysowych, to suma netto udzielonej dla Grecji pomocy wynosi 325,4 mld euro.

Tabela 1. Kredyty publiczne dla Grecji w ramach dwóch pakietów pomocowych (stan na 31.03.2015 r.)

Wyszczególnienie	Kwota pierwotnie uzgodniona	Kwota faktycznie przyznana	Kwota zrealizowana
A. Świadczenia pomocowe dla Grecji			
1. Pierwszy pakiet pomocowy	110,0	73,2	73,2
Udział krajów Europy	80,0	52,9	52,9
Udział MFW	30,0	20,3	20,3
2. Drugi pakiet pomocowy	172,7	171,7	142,6
Udział EFSF	144,7	143,7	130,9
Udział MFW	28,0	28,0	11,7
Fiskalne kredyty ratunkowe (brutto)	282,7	244,8	215,8
Zakup greckich obligacji			
Zobowiązania Banku Grecji wobec Eurosystemu w ramach systemu Target			96,4
Zobowiązania Banku Grecji wobec Eurosystemu z powodu ponadproporcjonalnej emisji banknotów			14,0
A. Razem międzynarodowa pomoc brutto			345,5
B. Płatności Grecji			
Spłata kredytów pierwszego pakietu pomocowego MFW			11,5
Wpłata do ESM			2,3
Wkład do pomocy dla Irlandii i Portugalii w ramach pomocy EFSM			0,7
Udział Banku Grecji w kupnie irlandzkich, portugalskich, hiszpańskich i włoskich obligacji			3,6
A. Razem płatności Grecji			18,1
Kwota pomocy netto (A-B)			325,4

Źródło: [Sinn 2015, s. 6, tab. 1].

3. Ekonomiczne efekty pomocy finansowej

Wobec gigantycznej sumy pomocy dla Grecji, która stanowiła 182% PKB z 2014 r. i była trzykrotnie większa od kwoty pierwotnie uzgadnianej w ramach pierwszego pakietu (110 mld euro) [Europäische Kommission, *The Economic...*], można było oczekiwać, że regeneracja greckiej gospodarki i powrót jej na ścieżkę wzrostu to tylko kwestia czasu. Tymczasem stan gospodarki Grecji można określić, ogólnie biorąc, jako katastrofalny. I tak, produkcja przemysłowa Grecji w stosunku do okresu sprzed kryzysu (I kwartał 2008 r.) do I kwartału 2015 r. spadła o 26%, a PKB nawet o 27%. Chociaż większa część tego spadku miała miejsce przed przyznaniem fiskalnej pomocy kredytowej, to pomoc ta sama w sobie nie przyniosła ważnych pozytywnych efektów. Realny PKB od I kwartału 2010 do I kwartału 2015 r. spadł o dalsze 21%, a produkcja przemysłu przetwórczego o 10% [Eurostat (4)]. Rozwój gospodarczy w żadnym stopniu nie odpowiada prognozom i oczekiwaniom MFW, które zawsze były zbyt optymistyczne. Nieznaczny wzrost greckiej gospodarki odnotowano w 2014 r., co mogło być efektem finansowanego z kredytów programu wydatkowego państwa. Nie jest to jedna oznaka trwałej poprawy kondycji greckiej gospodarki.

Konsekwencją fatalnej kondycji greckiej gospodarki jest sytuacja na rynku pracy. Stopa bezrobocia w tym kraju od pierwszego kwartału 2010 r., kiedy po raz pierwszy dyskutowano była możliwość wyjścia Grecji ze strefy euro (Grexit), do pierwszego kwartału 2015 r. wzrosła z 11 do 26%. Jednocześnie bezrobocie młodzieży wzrosło z 30% do 50%. Co druga osoba w wieku od 15 do 25 lat, która nie uczęszcza do szkoły, jest bezrobotna [Eurostat (2)].

Główną przyczyną obecnej sytuacji gospodarczej Grecji jest zaniechanie lub zrealizowanie w niezadowalającym stopniu działań reformujących gospodarke, których zażądali wierzyciele jako warunek uzyskania pomocy. Według oceny Komisji Europejskiej, dokonanej w 2014 r., spośród 787 nałożonych przez Trojkę konkretnych przedsięwzięć reformatorskich część nie została podjęta, a znaczna część została zrealizowana tylko w pewnym stopniu. Nad wdrożeniem 76 zaleceń rząd grecki jeszcze wtedy pracował, a w 357 przypadkach nie zaobserwowano żadnych wysiłków w celu ich wypełnienia [Europäische Kommission, *The Second...*]. Na przykład obniżone zostały emerytury, ale przeciętne świadczenie emerytalne w Grecji wynosi 959 euro i jest nadal wyraźnie wyższe niż w Niemczech (766 euro) [„Spiegel Online”]. Wprowadzone zostały wymagane podwyżki podatków, ale w ich ściąganiu trudno odnotować poprawę. Zamiast tego rząd zezwolił osobom zalegającym z płatnością podatków na spłaty ratalne rozłożone na okres ponad 100 miesięcy [Scharfe Kritik...]. Płaca minimalna w Grecji wynosząca 684 euro kształtuje się powyżej przeciętnej płacy większości państw Europy Wschodniej [Eurostat (2)]. W zakresie prywatyzacji odnotowano również niewielki postęp. Grecja zobowiązała się w czerwcu 2011 r. do sprzedaży majątku państwowego za kwotę 50 mld euro, aby

móc spłacić zobowiązania kredytowe. W rzeczywistości przychody z prywatyzacji do grudnia 2014 r. wyniosły 3,1 mld euro [*Hellenic Republic...*].

4. Wykorzystanie środków pomocowych

Grecki minister finansów Yanis Varoufakis wyraził na początku 2015 r. pogląd, że 90% publicznych kredytów przyznanych Grecji wykorzystano do obsługi kredytów międzynarodowych prywatnych wierzycieli, a więc m.in. do ratowania banków [Varoufakis 2015]. Jego zdaniem, pomoc w niewielkim stopniu została wykorzystana na rzecz ludności greckiej, która cierpi wskutek drastycznych oszczędności. Trojka doprowadziła więc do katastrofy humanitarnej.

Na to, że ocena ta jest nietrafna, wskazuje stosunek publicznej i prywatnej konsumpcji do dochodu narodowego w Grecji, w porównaniu np. z Niemcami. Podczas gdy odpowiedni stosunek w Niemczech przed 10 laty wynosił nieco ponad 90% i później spadł poniżej tej wartości, w Grecji po przystąpieniu do strefy euro (2001 r.) wynosił 95%, następnie wzrósł do 110% (2008 r.) i pozostał do dziś na zbliżonym poziomie [Eurostat (3)]. W 2014 roku konsumpcja Grecji stanowiła 113,7% dochodu narodowego. Jest to osobliwa tendencja, jeśli wziąć pod uwagę, że normalnie funkcjonująca gospodarka nie może konsumować więcej niż wynosi dochód narodowy, jeśli nie chce „przejadać” majątku.

Za nadwyżką konsumpcji kryje się przede wszystkim obniżka stóp procentowych, którą przyniosło Grecji wejście do strefy euro. Stopa oprocentowania greckich obligacji spadła wówczas z 25% do 5% [Thomas Reuters]. W sektorze prywatnym obniżka stóp procentowych była podobna. Wobec niskich stóp procentowych pojawiła się pokusa podwyższania standardu życia finansowanego kredytami. A zatem dług zagraniczny Grecji od wstąpienia do strefy euro w 2001 r. do roku kryzysowego 2007 wzrósł z 68 mld euro do 214 mld euro, a relacja zadłużenia netto do PKB wzrosła z 45% do 92% [Eurostat (5)].

Finansowanie wydatków z kredytów, w połączeniu z zaoszczędzonymi przez państwo odsetkami od kredytów, umożliwiło wzrost greckich płac w latach 2001-2007 o 65%, podczas gdy PKB Grecji wzrósł nominalnie o 53%, a realnie tylko o 28% [Eurostat (4)]. Należy przy tym zauważyć, że PKB, zgodnie z regułami rachunku gospodarki narodowej, składa się częściowo z płac i automatycznie wzrasta, gdy rosną płace. Nawet po wybuchu kryzysu w Grecji finansowane kredytami płace pracowników sektora publicznego dalej rosły. W latach 2008 i 2009 wzrost ten wyniósł ok. 19%, chociaż grecki PKB wzrósł w tym czasie nominalnie o 2%, a realnie spadł o 5%. Dopiero później wymuszone zostały obniżki płac jako jeden z warunków przyznania pomocy przez Trojkę.

Szybki wzrost płac, przewyższający wzrost produktywności, pociągał za sobą wzrost cen dóbr. Wzrost ten w latach 1995-2007 był o 16% wyższy niż w pozostałych krajach strefy euro i dopiero od 2012 r., gdy zaczęto wdrażać wymogi Trojki, dynamika płac uległa relatywnemu obniżeniu (w 2014 r. była o 8% niższa w stosun-

ku do 2008 r.) [Europäische Kommission, *Economic and Financial...*]. Konsekwencją szybkiego wzrostu płac było osłabienie konkurencyjności greckiej gospodarki i chroniczny deficyt handlu zagranicznego. Tak wynikała luka finansowa musiała być zamykana przez coraz większe kredyty zagraniczne.

5. Grexit – najmniejsze zło?

H.W. Sinn rozważa cztery scenariusze rozwoju sytuacji gospodarczej Grecji [Sinn 2015, s. 24-25].

Pierwszy polega na akceptacji słabej konkurencyjności gospodarki i kontynuacji dotychczasowej polityki alimentacji Grecji przez wspólnotę państw. Jest to droga prowadząca do unii transferowej. Zachowanie standardu życia ludności greckiej wymagałoby bowiem coraz większych kredytów, przedłużania terminu ich spłaty, zmniejszania oprocentowania aż do poziomu zerowego i w efekcie do czystego transferu środków pieniężnych. Droga ta byłaby, tak jak dotąd, z pewnością atrakcyjna dla Grecji, ale nie dla wierzycieli.

Drugi scenariusz zakłada skłonienie Grecji do deflacji. Doprowadziłoby to jednak do masowych upadków przedsiębiorstw, ponieważ dłużnicy nie byłiby już w stanie obsługiwać długów. Ponadto, w związku z koniecznością równoległych obniżek płac, doszłoby zapewne do ostrych protestów związków zawodowych.

W trzecim scenariuszu przyjmuje się, że kraje północnoeuropejskie rozluźnią politykę pieniężną i dopuszczą u siebie do wyższej niż obecnie inflacji, a kraje kryzysowe prowadzić będą umiarkowanie restrykcyjną politykę pieniężną i hamować inflację. Według obliczeń autora, jeśli np. Niemcy utrzymałyby przez 10 lat inflację na poziomie 4% rocznie, Francja na poziomie 1%, inne kraje strefy euro (łącznie z Irlandią) w wysokości 2%, a kraje kryzysowe łącznie z Grecją na poziomie zbliżonym do zera, to w tym okresie nastąpiłoby konieczne dostosowanie relatywnych cen dóbr. Oczywiście stałoby się to pod warunkiem, że ludność krajów kryzysowych przetrzyma 10-letnią stagnację gospodarczą, a Niemcy zaakceptują wzrost u siebie poziomu cen o połowę.

Rozwiązanie czwarte polega na wystąpieniu Grecji ze strefy euro, powrót do drachmy, a następnie jej dewaluacji. Ta droga będzie wprawdzie szybciej, jednak stwarza niebezpieczeństwo runu na banki i masowej ucieczki kapitału za granicę. Konieczne byłoby wtedy wprowadzenie kontroli przepływu kapitału.

Spośród czterech wskazanych opcji Grexit mógłby okazać się najmniejszym złem, gdyż okres ucieczki kapitału i konieczna kontrola jego przepływu zostałyby zakończone z chwilą zmiany waluty i wprowadzenia płynnego kursu wymiennego. Wówczas nastąpiłaby dewaluacja i przyływ kapitału. Im niższy kurs drachmy byłby przyjęty, tym tańsze byłyby greckie akcje i nieruchomości i tym większy byłby napływ inwestorów, również greckich posiadaczy majątków, którzy wcześniej opuścili kraj. Z chwilą zrównoważenia eksportu i importu kapitału zostałaby osiągnięta równowaga na rynku dewizowym.

Powrót do drachmy przyniósłby Grecji zarówno korzyści, jak i straty. Oczywiście niekorzystnym skutkiem jest fakt, że kraj poza strefą euro nie może już emitować pieniądza akceptowanego gdzie indziej jako prawny środek płatniczy. Należy również brać pod uwagę, że w wyniku dewaluacji drachmy podrożeje import, a to wpłynie na obniżenie standardu życia ludności. Może nawet dojść do niedoborów energii z importu, środków medycznych i innych niezbędnych dóbr, co zmusiłoby wspólnotę państw do dalszej akcji pomocowej. Według niektórych szacunków spadek PKB Grecji wyniósłby 25%, nastąpiłby wzrost bezrobocia z obecnych 25,6% do 29%, a inflacja byłaby dwucyfrowa [Strawiński, s. 2].

Z drugiej strony dewaluacja drachmy i podrożenie importu stworzy zachętę do wzrostu popytu na greckie towary. Dotyczy to w szczególności produktów rolnych, które obecnie nie są konkurencyjne wobec producentów z pozostałych krajów Europy, zwłaszcza z Francji. Grecja jest, paradoksalnie, importerm netto produktów rolnych, mimo sprzyjającego klimatu i dobrej jakości ziemi uprawnej. Na przykład w 2013 r. grecki import tych produktów przewyższał odpowiedni eksport o $\frac{1}{4}$ [WTO, Statistics...]. Wzrost popytu na żywność, którego mogliby się spodziewać rolnicy po wyjściu ze strefy euro, mógłby prowadzić do zwiększenia zatrudnienia w tym sektorze i dalszego wzrostu popytu konsumpcyjnego. Możliwe byłoby także odrodzenie się przemysłu tekstylnego, który wskutek wzrostu płac został w Grecji zmarginalizowany.

Realna deprecjacja waluty w porównaniu z realną obniżką cen i płac byłaby o tyle korzystniejsza, że można by uniknąć upadłości dłużników, ponieważ w drachmach byłyby wyrażone nie tylko ich dochody, lecz także zobowiązania płatnicze. Bilanse przedsiębiorstw i gospodarstw domowych pozostałyby wówczas nienaruszone. W korzyściach tych nie partycypowałyby podmioty, które są zadłużone za granicą. Ponieważ ich długi denominowane są w euro, to dłużnicy greccy, zarówno przedsiębiorstwa, banki, jak i państwo, mogliby wpaść w tarapaty. Aby rozwiązać ten problem, wierzyciele zagraniczni musieliby po raz kolejny, tak jak w roku 2012, zrezygnować z części greckich wierzytelności. Nie ma jednak różnicy, czy straty wierzycieli spowodowane byłyby darowaniem części długów, czy bankrutstwem państwa greckiego i greckich banków komercyjnych. W tym drugim przypadku łączne straty wierzycieli z 11 krajów strefy euro szacowane są na 307,5 mld euro [Sinn 2015, s. 21]. Straty te byłyby niezależne od tego, czy podmioty greckie zbankrutowałyby, będąc wewnątrz strefy euro, czy poza nią. Różnica w porównaniu z rokiem 2012 polega tylko na tym, że zagraniczni wierzyciele Grecji to prawie wyłącznie instytucje państwowe oraz EBC, ponieważ większość zagranicznych inwestorów pozbyła się greckich wierzytelności.

Należy podkreślić, że w razie dewaluacji straty zagranicznych wierzycieli nie zwiększą się, a raczej się zmniejszą. Wprawdzie dewaluacja zwiększa, w ujęciu arytmetycznym, dług w relacji do dochodu i o tyle stwarza bezpośrednie problemy w zakresie wypłacalności, jednak w średnim okresie prawdopodobne jest polepszenie bilansu handlowego. Wówczas pojawiłaby się w budżecie nadwyżka pierwotna i Grecja byłaby w stanie obsłużyć przynajmniej część należności wierzycieli.

Jest prawdopodobne, że po wyjściu ze strefy euro szybko nastąpiłoby ożywienie w obrotach handlu zagranicznego, na rynku pracy, w produkcji rolnej, w produkcji przemysłowej, w sektorze usługowym, a w sumie w całej greckiej gospodarce. Sugerują to wyniki badań niemieckiego Ifo-Institutu dotyczące 70 krajów, które w okresie powojennym były zagrożone bankructwem i w związku z tym przeprowadziły dewaluację swoich walut. Wyniki badań pokazały, że niemal we wszystkich przypadkach już po jednym roku lub dwóch trudnych latach następowało ożywienie gospodarcze [Born i in. 2012, s. 9-37].

Powyższe rozważania muszą ulec jednak pewnej relatywizacji w związku z opowiedzeniem się większości obywateli Wielkiej Brytanii, w referendum przeprowadzonym 23 czerwca 2016 r., za wyjściem tego kraju z Unii Europejskiej (Brexit). Można się więc spodziewać, że w trosce o powstrzymanie rozpadu UE głosy zwolenników Grexitu znacznie osłabną. A to będzie oznaczać prawdopodobnie kolejne transfery finansowe na rzecz Grecji.

6. Zakończenie

Po przyznaniu przez Eurogrupę trzeciego pakietu pomocy dla Grecji w sierpniu 2015 r. kwota łącznej pomocy finansowej dla tego kraju, obejmująca kredyty Trojki oraz umorzenie długów przez wierzycieli prywatnych (2012), przekroczy zawrotną sumę pół biliona euro. Na koniec marca 2015 r. kwota publicznej pomocy netto dla Grecji wyniosła 325, 4 mld euro, tj. 182% greckiego PKB w 2014 roku. Pomoc ta, wbrew założeniom, nie poprawiła sytuacji gospodarczej Grecji, która w dalszym ciągu jest katastrofalna. Wyrazem tego jest spadek PKB w latach 2010-2015 o 21%. Stopa bezrobocia w tym okresie wzrosła z 11% do 26%.

Jedną z istotnych przyczyn obecnej sytuacji gospodarczej Grecji jest zaniechanie lub zrealizowanie w niezadowalającym stopniu działań reformujących gospodarkę, których zażądali wierzyciele jako warunek uzyskania pomocy. Niedostateczna jest redukcja wydatków budżetowych, nadmiernie wysokie, w porównaniu z innymi krajami strefy euro, są świadczenia emerytalne i płaca minimalna. Nie odnotowano istotnego postępu w poprawie skuteczności ściągania podatków. Nieznaczna, daleko odbiegająca od założeń, jest skala przeprowadzonej prywatyzacji majątku publicznego. Za to konsumpcja prywatna i publiczna od początku kryzysu (2008 r.) stale przekraczała wartość greckiego dochodu narodowego.

W obecnej sytuacji nie ma dla Grecji dobrego scenariusza, który zapewniłby powrót gospodarki na ścieżkę wzrostu i odzyskanie przez nią zdolności konkurencyjnej. Wśród ekonomistów i polityków coraz więcej zwolenników zyskuje jednak koncepcja wyjścia Grecji ze strefy euro, powrót do drachmy, a następnie jej dewaluacja. Koszty takiego kroku byłyby znaczne. Dla ludności Grecji oznaczałoby to istotne obniżenie poziomu życia wskutek drastycznego ograniczenia wydatków budżetowych i, co za tym idzie, obniżenie płac i emerytur, a także podrożenie importu i inflacji. Dla pozostałych krajów Eurolandu zaś oznaczałoby utratę znacznej części

ich greckich wierzytelności, gdyż kraj ten nie byłby w stanie spłacać długów. Należy jednak zauważyć, że w innych scenariuszach przewiduje się umorzenie Grecji długów, gdyż i tak spłacane są one wyłącznie za pomocą kolejnych kredytów.

Z drugiej strony, dewaluacja drachmy i podrożenie importu stworzy zachętę do potaniaenia i wzrostu popytu na towary rodzimej produkcji, zwłaszcza niekonkurencyjne obecnie produkty rolnicze. Wzrost konkurencyjności nie tylko w produkcji rolnej, ale również przemysłowej i w usługach przyczyniłby się do wzrostu obrotów z zagranicą i osiągnięcia nadwyżki eksportowej. Przykłady innych krajów, które były zagrożone bankructwem i przeprowadziły dewaluacje swoich walut, pokazują, że już po roku lub dwóch latach następowało u nich ożywienie gospodarcze.

Literatura

- Belke A., Dreger C., 2011, *Das zweite Rettungspaket für Griechenland*, Wirtschaftsdienst, 9.
- Born B. i in., 2012, *Austritt Griechenlands aus der Europäischen Währungsunion: Historische Erfahrungen, makroökonomische Konsequenzen und organisatorische Umsetzung*, ifo Schnelldienst, 65(10).
- Eurogrupa zaakceptowała trzeci program pomocy dla Grecji, <http://www.polskieradio.pl/42/273/Artykul/1488931,Eurogrupa-zaakceptowala-trzeci-program-pomocy-dla-Grecji> (dostęp: 9.02.2016).
- Europäische Kommission, *Economic and Financial Affairs, Economic Databases and Indicators, Price and Cost Competitiveness*, Quarterly Real Effective Exchange Rates Compared to the (Rest of) Euro Area, Price Deflator GDP, Market Prices.
- Europäische Kommission, *The Second Economic Adjustment Programme for Greece, Fourth Review – April 2014*, Occasional Papers 192, April 2014, s.79 i n.
- Eurostat (1), *Datenbank, Bevölkerung und soziale Bedingungen, Arbeitsmarkt, Beschäftigung und Arbeitslosigkeit*.
- Eurostat (2), *Datenbank, Bevölkerung und soziale Bedingungen, Arbeitsmarkt, Verdienste, Mindestlöhne*.
- Eurostat (3), *Database, Economy and Finance, National Accounts (including GDP), GDP and Main Components – Current Prices, Final Consumption Expenditures*.
- Eurostat (4), *Datenbank, Wirtschaft und Finanzen, Volkswirtschaftliche Gesamtrechnungen (ESVG 2010), Jährliche Volkswirtschaftliche Gesamtrechnungen, Hauptaggregate des BIP*.
- Eurostat (5), *Datenbank, Wirtschaft und Finanzen, Zahlungsbilanz – Internationale Transaktionen (bop), Auslandsvermögensstatus*.
- Fiedler S., Kooths S., 2015, *Griechenland – zwischen Insolvenz und Schuldenerlass*, Wirtschaftsdienst, 9, s. 609.
- Hellenic Republic Asset Development Fund, *Asset Development Plan – December 2014*, <http://www.hradf.com/sites/default/files/attachments/20141211-adp-december-2014-en.pdf> (dostęp: 17.02.2016).
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Informator ekonomiczny o krajach świata. Grecja*, www.ms.gov.pl.
- PKB Grecji wzrósł o 0,8 proc. w 2014 roku, „Puls biznesu” 13.03.2015, <http://www.pb.pl/4033785,48140,pkb-grecji-wzroslo-o-0-8-proc.-w-2014-roku> (dostęp: 3.03.2016).
- Scharfe Kritik an Athener Steuerplänen, 2015, Handelsblatt, 23. März, <http://www.handelsblatt.com/politik/international/griechenland-scharfe-kritik-an-athener-steuerplaenen/11539706.html> (dostęp: 8.02.2016).
- Sinn H.W., 2015, *Die griechische Tragödie*, ifo Schnelldienst, Sonderausgabe.

- Skowrońska K., *Kryzys ekonomiczno-społeczny w Grecji*, <http://www.liberte.pl/gospodarka/1821-kryzys-ekonomiczno-spoeczny-w-grecji.html>.
- „Spiegel Online”, 23. März 2015, <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/warum-griechenland-kein-rentnerparadies-mehr-ist-a-1025159.html>.
- Strawiński P., *Grexitu nie będzie. Europa uniknie „straszliwych” konsekwencji*, <http://biznes.onet.pl/grexitu-nie-bedzie-europa-uniknie-straszliwych-konsekwencji/ey24gt>.
- Thomson Reuters, *Datastream, Germany: BDBRYLD, Greece GRBRYLD (as from 04/1999) GRESEFIGR (as from 01/1996) GRESEFIGR (Data last accessed on 10 February 2014; since 09/1992)*.
- Cyt. za: Sinn H.W., 2015, *The Greek Tragedy*, Ifo Institute, Munich, Figure 6, s.13.
- Varoufakis Y., 2015, *Schluss mit Schwarzer Peter*, Handelsblatt, 30. März.
- WTO, *Statistics database, Time series on international trade*, 2015.